

İNANÇ AÇISINDAN ALLAH-İNSAN İLİŞKİSİ

Şerafeddin GÖLCÜK*

Allah ile insan arasında temel bir ilişki olan inanç konusunu açıklığa kavuşturmak için bazı Kur'anî ifadelerle başvurmakta yarar vardır. Aslında inanç meselesi insanın bir problemidir, insandan kaynaklanıp Allah'a doğru yükselen bir

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm (Emekli) Öğretim Üyesi. Bu makale Diyanet İlmî Dergi, Cilt: 32, Sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1996, s. 23-33'te yayınlanmıştır. Bazı yazım ve imla yanlışları tarafımızdan gözden geçirilmiştir. Yayına Hazırlayan: Dr. Kamil Güneş, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kamilgunes@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük 16.12.1940'ta Ödemiş'te doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini İzmir'de yaptı. Kestanepazarı ve Ödemiş Kur'an Kurslarında özel dini tahsilde bulundu. 1960 yılında başladığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 1964 yılında bitirdi. Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında kısa bir müddet görev ifa etti. Kırıkkale'de vaizlik yaptı. 1964-66 yıllarında Tuzla Piyade Okulu'nda subay olarak askerlik hizmetini yerine getirdi. 1966 yılında doktora tahsili için Fransa'ya gitti. Doktorasını 1972'de Paris Sorbonne Üniversitesi'nde tamamladı. Doktora öğrenimi esnasında 1969 yılında dokuz ay süreyle Tunus'ta kaldı. 1973'te Erzurum İslami İlimler Fakültesi'nde öğretim görevine başladı. 1974 yılında gittiği Kahire'de bir sene araştırmalarda bulundu. 1977'de Doçent, 1984'te Profesör oldu. 1985 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Profesör olarak göreve başladı. Dekan yardımcılığı, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı ve Temel İslam Bilimleri Bölüm Başkanlığı gibi idari görevlerde bulundu. 1992'de Bakanlar Kurulu Kararıyla 7 yıllık bir süre için Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği'ne seçildi. 1999 yılında görevi sona erdi. Sosyal, kültürel ve dinî amaçlı pek çok yurt dışı seyahatleri yaptı. Fransa, Mısır, Almanya, Tunus, Cezayir, Fas, İngiltere, Özbekistan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Amerika Birleşik Devletleri'nde dinî ve ilmî toplantılara katıldı. 1997'de Kudüs'te Dinler Arası Diyalog Toplantısı'nda "Samimî Bir Diyalog İçin Bazı Müşterek Noktalar" konulu bir tebliğ sundu. Arapça, İngilizce ve Fransızca bilen Prof. Dr. Şerafeddin Gölcük biri erkek, diğeri kız iki çocuk babasıdır.

Çeşitli dergi ve ansiklopedilerde yayınlanmış pek çok ilmî makalelerinin yanı sıra bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiri ve konferansları da bulunan Prof. Gölcük'ün telif ve tercüme çalışmaları şunlardır: *Kelam Açısından İnsan ve Fiilleri*, İstanbul, 1979. (Türkiye Millî Kültür Vakfı Ödülü); *Bakıllanı ve İnsan Filleri* (Başlığıyla) Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1997 ("Bakıllanı'de İnsanın Filleri Anlayışı", Doçentlik Tezi, Erzurum, 1977); *Akaid*, (İmam Hatip Liseleri Ders Kitabı, Süleyman Toprak ile Birlikte), Ankara, Devlet Kitapları, 1986; 1996; *Kelam: Tarih, Ekollar, Problemler*, (Süleyman Toprak ile Birlikte), Konya, 1988; 2001; *İslam Akaidi*, Konya, 1989; Konya, Esra Yayınları, 1997, *Kur'an'da İnsanın Değeri*, İstanbul, 1989; *Allah, Kur'an, İnsan*, Konya, Esra Yayınları, 1990; *Kur'an ve İnsan*, Konya, Esra Yayınları, 1996; *Kelam Tarihi*, Konya, Esra Yayınları, 1998; *Din ve Toplum*, Konya, Esra Yayınları, 2000; *Kur'an ve Mekke*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2007 ("La Revelation Coranique et Son Environment Social", Doktora tezi, Paris, Sorbonne, 1972). (Bu biyografi Gölcük Hocamızın şu ana kadar çıkan en son kitabı olması hasebiyle *Kur'an ve Mekke*'den alınmıştır.) Çeviriler: *Ölümden Sonra Diriliş*, Subhi Salih, İstanbul, 1976; 1998; *Kelam İliminin Belli Başlı Meseleleri*, Ebu'l-Vefa Teftazani, İstanbul, 1980; *(Ana Konularıyla Kelam başlığıyla)* Konya, Kitap Dünyası, 2000; *Ehl-i Sünnet Akaidi*, İmam Muhammed Pezdevi, İstanbul, 1981; 2000.

meseledir. İnanç meselesini Allah ile insan arasında bir mesele olarak kabul edişimiz, imanın asıl maddesinin Allah'a inanmak olduğundan dolayıdır.

1- İNSANIN YERYÜZÜNDE HALİFE OLUŞU

İnsanın inanç açısından konumunu tayin etmede ilk ve en önemli Kur'anî tabir hilafettir. Allah insanı yaratmayı irade ettiğinde ona bahşettiği makam hilafet makamıdır. Hilafet, vekâlet gibi, asaletin karşıtı olarak başkasına vekil olmak, onun yerini tutarak, onu temsil etmek anlamındadır. Halife, dilimizdeki kalfa kelimesinin aslı ve doğrusu olup bir başkasının yerine geçen, asile vekillik eden manasınadır. Allah'ın insana yeryüzünde hilafet vererek onu halife olarak yaratması, insana bahşettiği şeref, lütuf ve üstün değeri ortaya koyar.

Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı öncesini anlatan Bakara Suresi'nin 30. ve takip eden ayetlerdeki tablo çok ilgi çekicidir. Orada insanın yaratılışına gerekçe olarak **“yeryüzünde bir halife var etme”** gösterilir. İnsanın **“bir halife olarak”** varlıklar düzeninde yerini alması onu yaratmayı amaçlayan iradenin sahibi Allah Teâlâ tarafından beyan edilir. Fakat daha önce yaratılmış varlıklar grubundan meleklerin **“halife”** olması istenen insan için söyledikleri dikkate şayandır: Melekler, halife insanın iki özelliğine bilhassa temas ediyorlar: 1-Bozgunculuk yapmak, 2-Kan dökmek. Gerçekte Allah'a gerekli olan tesbih, takdis, hamd gibi ibadetleri melekler yerine getiriyordu. Ancak meleklerin bilmedikleri hususlar vardı, onları yalnız Allah biliyordu.

Melekler insana bahşedilen hilafetin değerini hemen takdir ettiler, insan yeryüzüne, Allah tarafından kendisine giydirilen hilafet tacı gibi üstün bir makamın sahibi olarak ayak bastı, ilk insanın yaratılmasıyla yeryüzünde her şeyin başlangıcı söz konusudur, insanla ilgili her şey, din, dil, bilim, üreme, çoğalma, dağılma, yerleşme, aile, hukuk, medeniyet, toplumsal ve bireysel hayat bu ilk yaratma ile başlamıştır, ilk yaratılan insan bütün semavi dinlerin, hatta bütün insanlığın kabul ettiği Hz. Âdem'dir.

2-MİSAK

İnanç söz konusu olduğunda dikkate alınması gereken ikinci Kur'anî tabir misaktır. İnsan yeryüzüne gelmeden önce Rabbi Allah ile bir sözleşmede bulunmuştur, insan ilk sözleşmede, yani misakta Allah'ı Rab olarak tanımış, ayrıca kendi kendisinin şahidi olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in A'raf Suresi'nin 172. ve 173. ayetlerinde söz konusu edilen bu ilk misak, yani hayatın başlangıç noktasında yapılan bu sözleşme, hayatın sonunda insanın Rabbi'ne karşı bir mazereti olmasın diyedir. Sözü edilen ayetlerde Allah Teâlâ mealen şöyle buyurur:

“Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' diye onları kendilerine şahit tutmuştur. 'Evet, buna şahidiz' dediler. Kıyamet günü 'biz bundan habersizdik!' demeyesiniz yahut ne yapalım, daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu biz de onlardan gelen bir nesil olduğumuz için öyle yaptık. Gerçekleri iptal edenlerin yaptıkları yüzünden bizleri helak mi ediyorsunuz demeyesiniz diye (Sizin Rabbiniz olduğum hakkında sizleri şahid tutmuştuk)”.

Bu misakın alınışıyla ilgili değişik görüşler vardır. Ancak önemli olan, insan Rabbi'nin Allah olduğu konusunda kendisini şahit tutarak bir söz vermiştir. Allah Teâlâ, Hz. Âdem'den itibaren zincirleme olarak tâ kıyamete kadar gelip geçecek

bütün nesillerin, kişilerin Rabbi olduğunu kendilerine şahit tutarak, ezelde ilk misakı almıştır. Allah Teâlâ, Hz. Âdem'in sulbünden bütün zürriyetini yaratıp onlara hayat ve akıl vererek hepsini varlığına ve birliğine şahit kıldı ve **“Rabbiniz değil miyim?”** diye sorunca hepsi birden **“Evet”** dediler. Bu şekilde bir sözleşmenin vukuu da akla aykırı olmayıp mümkündür.

3- FITRAT

İnanç sorununun çözümünde veya inanç meselesini sağlam bir zemine dayandırmada üçüncü ve çok önemli Kur'anî terim fitrattır. Fıtrat yaratılış demektir. Allah bütün insanları bir tek fıtrat, genel bir yaratılış üzerine var etmiştir. Bu fıtrat, geçici olarak, insanın yeryüzünde bulunduğu şartlarda ve konumda değişebilir. Dış etkenler, sosyal, tarihi ve coğrafi şartlar, adetler, kültürler, insanın bireysel ve toplumsal kazanımları ikinci derecedendir, bu fıtrata sonradan ilave edilmişlerdir; bunlar aslî fıtratın bir ve bütün insanlık için genel olma özelliğini değiştirmez. İnsan maddi planda, beden ve organlar olarak tek bir fıtratta yaratıldığı gibi manevi planda da ruh, zekâ, akıl, içgüdüler, bütün psikolojik haller bakımından da tek bir fıtrat üzerindedir, bu fıtrat tam ve sağlamdır, ilahidir, Allah'a, Hakk'a doğru gitmeye elverişlidir, bunda hiçbir eğrilik ve eksiklik yoktur. Bunun için Allah Teâlâ Kitab-ı Mübîn'inde şöyle buyurmaktadır:

“Sen yüzünü, Allah'ı bir tanıyarak dine, Allah'ın insanları üzerine yaratmış olduğu fıtratına doğrult. Allah'ın yaratışında değişiklik bulunmaz. Dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.”

Rum suresinin 30. ayetinde ifade edilen değişmez fıtrat kanununa göre bütün insanlar eşittirler. Ancak insanların çoğunun bu fıtrattan habersiz ve bilgisiz oluşu da ayrı bir gerçektir.

İnsan tek bir fıtrat üzere yaratılmakla birlikte onda ikili bir yapı da göze çarpar.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Hakim'de insanın manevi yapısını geniş ve uzun bir şekilde çeşitli vesilelerle açıklamıştır. Kur'an'da insan, maddi ve manevi yapısıyla bir ve bütün olarak değerlendirilmiş, teklif ve hitap ruh-beden bütünlüğüne sahip bu insana yapılmıştır. Teklifin, yükümlülüğün geçerliliği her bakımdan tam ve mükemmel insan için söz konusudur. İnsanı yaratan Allah, ona akıl verdikten sonra birtakım sorumluluklar yüklemiştir ki -bunların başında iman gelir- bu tekliftir, insan beden, ruh ve akılla bir bütün oluşturur. İnsanın bedeni topraktan yaratılmıştır. Ancak ona ilâhi ruhtan üflenince o, manevi gerçeğine bürünmüştür. Toprak ve ruh birleşmiş, insan oluşmuştur. Bunlardan toprak aşağıyı, ruh yukarıyı, yüceliği temsil eder. İnsan bu şekliyle ikili bir bileşimdir, iki çelişik kutuptur. Bir yanda balçık, bir yanda ilahi nefha... İnsanın bu halini tasvir eden Kur'an'da değişik ifadelerde pek çok ayet bulmak mümkündür. Hicr Suresi'nin 26. ve 31. ayetleri bu hususta açık ve aydınlatıcı ifadeler taşır. Kur'an'da insanın maddi ve bedeni yönüyle manevi ve ruhi yönüne çokça işaret edilir. İnsanın sahip olduğu çelişkili ikili yapı sebebiyle hareketlerinde iki yönlü olması doğaldır. Çelişme ve mücadele alanı sürekli insanın kendisidir, iki yön, iki güç arasındaki mücadele bir bakıma insanın evrimi, tekâmül edip yücelmesi, Hakk'ı bulması için zorunlu ve gereklidir.

Fıtratına uygun inanç ve davranışların sahibi olması için insanın ikili manevi yapıda hayatını sürdürmesi ilahi iradenin insana biçtiği roldür, insandaki yücelme, topraktan Allah'a doğrudur. İnsan için bu yücelmenin basamakları, organları, kullanılan alet ve araçları vardır. Bunlar işiten bir kulak, gören bir göz, düşünen, muhakeme eden bir kalp ve akıldır. Her bakımdan tam ve mükemmel yaratılan insanın çeşitli yapısal özelliklerine Allah Teâlâ Kur'an'da temas eder ve bunlar arasında özellikle insanın aceleci, cimri, tartışmacı, dayanıklı, zalim, cahil nankör, kibir sahibi oluşu vb. hallerine dikkat çekilir.

4- HÜRRİYET

Allah ile insan arasında bir mesele olarak inanç söz konusu olduğunda ilk akla gelen onun hürriyetinin, bir başka ifadeyle özgürlüğünün olup olmadığıdır. Burada insanın hürriyeti konusunda kelâmi ve felsefi alanda geniş yer tutan tartışmalara girmeden Kur'an'ın açık ve veciz ifadelerine başvurarak kısa ve özlü bir tespit yapmakta yarar vardır. Kehf Suresi'nin 29. ayetinde şöyle buyrulur:

“De ki, Hak Rabbinizdir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Çünkü biz, zalimler için öyle bir ateş hazırlamışız ki, duvarları çepeçevre onları içine alacaktır. Eğer feryad edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. O ne kötü bir içecek ve ne kötü bir dayanma yeri.”

Göklerin ve yerin Rabbi Allah, Hakkı, gerçeği bildirmiştir. O, zat-ı ulûhiyetinin nasıl olduğunu tarif ve tavsif etmiş, insanın ihtiyaç duyduğu bilgileri Rasûl-ü Kibriyasıyla tebliğ etmiştir. Kabul veya red, evet veya hayır insana kalmıştır. İnsan isterse irade ve gücünü kullanarak iman eder, istemezse, yine irade ve gücünü kullanarak inkâr eder.

İnsan Suresi'nin 2. ve 3. ayetlerinde de insanın hürriyetinin olduğu vurgulanır ve şöyle denilir:

“Doğrusu biz insanı imtihan etmek için karışık bir nutfeden yarattık da onu işitici ve görücü yaptık. Biz ona doğru yolu gösterdik. O ise ya şükredici ya da inkâr edici olur.”

“**Nutfetün Emşâcün**” karışık nutfeden yaratılan insana, gören göz, işiten kulak verilmiş, ona bunlara ilaveten doğru yolun ne olduğu da açıkça belirtilmiştir.

İnsanın özgürlüğü Kur'an'ın Beled Suresi'nin 8. ve 10. ayetlerinde daha başka ifadelerle ortaya konur:

“Biz onun için iki göz, bir dil ve iki dudak var etmedik mi? Biz ona iki de yol gösterdik.”

İnsan kendisine bahşedilen idrak vasıtalarıyla hakikati araştırıp hür bir ortamda seçimini yapacak, tercihini kullanacaktır.

Meallerini verdiğimiz ayetleri Şems Suresi'nin 7 ile 10. ayetlerinin meallerini de dikkate alarak değerlendirdiğimizde insanın manevi dünyasının, bir başka ifadeyle psikolojisinin temel unsurları ortaya çıkmaktadır. Allah Teâlâ Şems Suresi'nde şöyle buyurmaktadır:

“Nefse ve onu biçimlendirene, ona hem kötülüğü hem de korunmasını (isyanını ve itaatini) itham edene andolsun ki (Allah'tan başkasına tapmayarak) nefsinin arıtılmasını kazanmış (felaha ermiş), (yaratıklara taparak) onu alçaltan da ziyana uğramıştır.”

Bu ve benzeri Kur'an ayetleri, insan psikolojisinin karmaşıklığı ve çift yönlü, frenkçe tabirle (L'ambivalence) olduğuna delalet etmektedir. Eş tabiatlı, çift kutuplu bir yaratık olan insan, aynı anda hem hayra, hem şerre, hem hidayete, hem de dalaletle kabiliyetlidir. O, iyi ve kötünün, iman ile küfrün, inkârın, itaat ile isyanın, güzel ile çirkinin, yararlı ile zararlının arasını ayırt edebilecek yapıda ve donanımdadır. İnsan dilerse hayra, dilerse şerre yönelebilir. Bu kabiliyet ve yetenek, bir istidad ve özellik olarak onun öz yapısında mevcuttur. İnsan kendi manevi dünyasını, iman veya küfür temelleri üzerine kurma ve işletme özgürlüğüne temelde sahiptir. Hak, Hakikat. Gerçek belli olduktan sonra, iman ve küfür tarif, tayin ve tahdid edildikten sonra, inanıp inanmama, imandan veya küfürden, inkârdan birini seçme insana bırakılmıştır. İmanı seçen insan mü'min olurken, küfrü ve inkârı seçen kâfir ve münkir olur. Mü'min veya kâfir, itaatkâr veya isyankâr, muvahhid veya müşrik olmak insanın irade ve ihtiyarına bağlı hususlardır. İnsan bunları seçmede ve kendisine sıfat yapmada tam bir hürriyete sahiptir. Ancak seçme hakkına sahip insana yaratma hürriyeti verilmemiştir. Yaratma, halk, ibda, icad, yoktan var etme Allah'ın fiilidir. Kur'an'ın açık ifadeleri insanın seçme özgürlüğüne sahip olduğu şeklindedir.

Bütün bunlarla birlikte Kur'an'da yer yer Allah'ın insanların kalplerini mühürlemesinden, gözlerini hakikati görmeyecek şekilde körleştirmesinden bahsedilir. Allah insanların kalplerini onların kötü davranışlarından dolayı mühürler. Yoksa Allah'ın insanlara zulmetmesi kesinlikle söz konusu değildir. Şu ayette mühürlenme, perdelenme sebebi açıkça beyan edilir:

“Onlar kalplerimiz perdelidir dediler. Hayır, ama inkârlarından dolayı Allah onları lanetlemiştir, artık çok az inanırlar.”

Bakara Suresinin mealini verdiğimiz 88. ayetinde perdelenmenin, mühürlenmenin sebebi açık olarak belirtilmektedir. Bu, insanın hür iradesiyle seçtiği inkârdır.

Kalpleri mühürlenene, günah işleyerek Allah'ın rahmetinden uzaklaşan, inkâr, küfür bataklığına düşen insan, her zaman için bulunduğu kötü durumdan dönebilir, tevbe ile Allah'ın rahmetine, imanın ve İslam'ın güzelliklerine dönebilir. Bu onun istemesine ve iradesine bağlı bir husustur.

Daha aşağıda ifade edeceğimiz gibi, hidayet ve dalaleti, iman ve inkârı tercihi insana bırakılmıştır. Bu hususu en güzel şekilde ifade eden Kur'an ayetlerinden birisi, hiç şüphesiz İsrâ Suresi'nin 15. ayetidir. Orada şöyle buyrulur:

“Kim doğru yola (hidayete) gelirse sırf kendi iyiliği için gelir. Kim de (dalaletle) saparsa kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü çekmez. Biz, peygamber göndermedikçe hiç kimseye azab edecek değiliz.”

Allah peygamberi aracılığı ile hidayet ve dalalet yollarını göstermiş, neyin günah neyin sevap olduğu hususunda dinini tebliğ etmiş, seçimi, aklını ve iradesini kullanması gereken insana bırakmıştır. Başta iman olmak üzere Allah'ın insana teklifleri bellidir. İnsan hürriyetiyle doğruyu seçerse kazanır, yine hür iradesiyle yanlış seçerse kaybeder.

5- EMANET

Âlemde bütün varlıklar kendi bünyelerinde bulunan, Allah tarafından konmuş kanunlara uyduklarından, bütün âlem ve içindekilere yaratıcıya boyun

eğip itaat eden anlamına müslim diyebiliriz ve bu tesbit doğrudur. Tüm kâinat müslümandır, Allah'ın iradesine teslim olmuştur. Bu külli kanunun tek istisnası vardır, o da insandır. Çünkü Allah'ın emirlerine uyup uymama da bir tercih yapma yetenek ve hürriyetine sahip tek varlık odur. Diğer varlıkların mahiyetlerine, bünyelerine ve özlerine yazılmış bu emir, insan söz konusu olduğundan onun kalbine, iradesine, akıl ve nefesine bırakılmıştır.

İnsana yeryüzü hayatı boyunca bir yükümlülük verilmiştir. İnsan ilâhi teklifle karşı karşıya kalmış, bir mücadelenin içine girmiştir. Çünkü o, Allah'ın halifesi olma liyakatini gösterebilmek için hür irade ve hür seçimle donatılan tek varlıktır, insan kendini, inanç, ibadet, ahlâk ve amel olarak isbat etmek durumundadır. Aşağılara düşmeden daima yüceliklerde gezinerek ve en önemlisi temiz fitratını koruyarak, yeryüzünde ferdi ve sosyal planda, inanca dayalı, ahlaki ve kulluk etkinlik ve faziletleriyle bezenmiş bir beşeri düzen kurmakla görevlendirilmiştir. Kur'an'da bu görev "**Emanet**" olarak tarif ve tasvir edilir.

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk; onu yüklenmekten kaçındılar, onun (sorumluluğundan) korktular; onu insan yükledi (bununla birlikte onun hakkını tam yerine getirmedi), doğrusu o, çok zalim, çok cahildir."

Ahzab Suresi'nin 72. ayetinde söz konusu edilen emanet; teklifler, yükümlülükler, farzlar, Allah'ın ve insanların hakları olarak anlaşılmıştır. Allah bunları cebren ve zorla değil, ama hoşnutluk, rıza ve gönülden arzu ve tercih ile insanın yüklediği beyan ediyor. Emanet, göklerin, yeryüzünün ve dağların dayanamayacakları derecede ağır, yerine getirilmesi zor, sorumluluk getiren büyük ve ağır bir yüküdür. Emanet yerine getirildiği takdirde çok yüksek ve büyük bir ikram ve karşılığı gerektirirken, yerine getirilmediğinde ise sonuçları pek ağır cezayı gerektirir.

Emanet; insana verilen akıl ve düşünce kabiliyeti olarak da anlaşılmıştır. Çünkü insan, akıl ve duyularını kazandığı zaman Allah'ın en başta iman ve diğer tekliflerine muhatap olur, sorumluluk o zaman kendisine yönelir. Bu emanet sayesinde, insan, Allah'ı bilme ve tanıma, O'nun cemalini görme, cennet ve irfan gibi pek büyük ve pek çok yüceliklerin sahibi olur. Allah insana bu yüce emaneti vererek, onu hem yetkili hem de sorumlu bir varlık olarak, varlıklar tasnifinde en yüce makama oturtmuştur. Bununla birlikte kendisine emanetin tevdi edilmesiyle emin kılınan ve öyle kabul edilen insan, bir yandan zalûm diğer yandan cehûldür. İnsan zulmet ve cehalet yönlerini, temiz fitratını bozmamak gaye ve niyetiyle terbiye, ıslah ve tashih etmek durumundadır. Ancak hakikatte ise, insanın bu kötü hasletlerini işletip kullanarak sürekli inkârla temas halinde bulunduğu da acı bir gerçektir.

6- İNKÂR

Kur'an-ı Kerim Allah Teâlâ tarafından insanın gerçeği bulması ve inanması için gönderilmiştir. Buna rağmen Kur'an-ı Kerim'i tanımayan, tanıyıp bildiği halde gerçeği bulamayan ve inanmayan pek çok insan vardır. Bu durumun iç yüzünü öğrenmek, sebebinin ne olduğunu araştırmak için Kur'an-ı Hakim'e başvurduğumuzda onda bize söylenen bazı ilâhi ifadeler şöyledir:

"İşte seni böyle kendilerinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmet içinde gönderdik ki, onlar Rahman'a küfredip dururlarken, sen onlara sa-

na vahyettiğimiz kitabı okuyasın. De ki, O Rahman benim Rabbim'dir. O'ndan başka tanrı yoktur. Ben O'na dayandım, tevbem de O'nadır.”

“Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü yahut arzın parçalandığı yahut ölü-lerin konuşturulduğu bir Kur'an olsaydı (kâfirler yine de inanmazdı). Oysa bütün işler Allah'a aittir, iman edenler kâfirlerden ümit kesip hala anlamadılar mı ki, Allah dilese idi insanların hepsine toptan hidayet buyururdu. O küfürde direnenlerin yaptıkları işler yüzünden başlarına musibet inip duracak, ya da yurtlarının yakınına konacak, Allah'ın va'di gelinceye kadar bu böyle sürüp gidecektir. Allah sözünden asla dönmez.”

Ra'd Suresi'nin 30 ve 31. ayetlerinde dile getirilen gerçek; insanın inkâra sapışı tamamen kendi hür iradesinin sonucudur. Ancak Allah Teâlâ dilese, bütün insanları imana getirir, herkesin iman etmesini sağlar. Fakat böyle bir ilahi irade söz konusu değildir, ilâhi irade insanın imandan veya inkârdan birini insanın gönülden arzu etmesi şeklinde tecelli etmektedir. Bazı insanlar iradelerinin küfür ve inkârdan yana bile bile kullanmaktalar, böylece inkâra saplanmaktadırlar.

Kur'an bir manevi feyz ve bereket kaynağıdır. Onun tesirini maddi alanlarda aramaktan ziyade kalpte aramak gerekir. Kur'an'ı bilip tanıdıkları halde onun feyz ve bereketinden faydalanamayanlar, Kur'an'ın eksikliğinden dolayı değil, kendilerinin ondan istifadeye yatkın olmadıklarından dolayı imana gelmiyorlar. Aslında bu durum Kur'an-ı Kerim'de İsrâ Suresi'nin 81. ve 84. ayetlerinde açıklanır. Orada Kur'an-ı Kerim'in mü'minler için şifa ve rahmet kaynağı olduğu, zalimler için de onların zararını arttırdığı belirtilir. Çünkü inanmayanların, Kur'an'ı inkâr ettiklerinde dolayı hüsrânları artar. Mü'minlerin ise ona imanlarından dolayı huzur ve mutlulukları ziyadeleşir...

İnsanın inkâra sapması kendi durum, mizac, karakter ve hislerine göre hareket etmesinin sonucudur. O halde gerçek belli olduktan sonra insanların inanan ve inanmayan, inkâr eden ve etmeyen, mü'min ve kâfir, münkir diye ayrılmasının ana sebebi, insanların kendi hal ve niyetlerine, kendi iç dünyalarına göre hareket etmeleridir: Diğer bütün mahlûkat, kendi mahiyetlerinin gereklerini otomatik olarak yerine getirdiği halde, insan mahiyetlerinin gereklerini bizzat kendisi ifa eder. İşte buradaki otomatikliği bir görev anlayışına çevirmek insan için çok yüksek bir yetkidir, öte yandan bu durum onun yegâne riskidir. Yetki ve sorumluluk sahibi insan yetkisini kullanarak imana gelebildiği gibi, inkâra da saplanabilir, iman insanı yüceltirken inkâr ise onu tehlike çukuruna iter.

Allah Teâlâ Kutsal Kitabımızda insanı inkâra sevk eden kötü hasletlerden, insanı ayrılmaz parçası haline gelmiş bazı hareket tarzlarından, davranışlardan bahseder. Bunlar arasında özellikle alay etme, dünya hayatı, atalarının dininden ayrılamayıp, kibir, riya, kıskançlık vb. haller dikkati çeker. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli vesileleri sözü edilen davranışlar insanı inkâra götüren sebep ve davranışlar olarak zikredilir.

7- İMAN

İman kelimesi, eman, emniyet ve güven anlamlarına gelir, korkunun zıddıdır.

İman kelimesinde; a) Eman vermek, emin kılmak anlamları olduğu gibi, b) Emin olmak, kalbi güven, itimad içinde tutmak, sükûna kavuşturmak manaları

da vardır. Birinci anlama göre Allah'a el-Mü'min güzel ismi verilir ki bu eman veren, emin kılan, güven veren anlamlarınadır. İkinci anlama göre inanan kişiye mü'min denir ki emin olan, güven ve itimat halinde kalbi sükûna kavuşan anlamınadır.

İman; mutlak tasdik etmek, yani bir habere, bir hükme, bir şahsa, bir varlığa kesin bir şekilde içten gelerek samimiyetle inanmak, onu doğrulamak, teyid etmek doğru söylediğini kabullenip benimsemektir. Böylece söz konusu tasdik ile kalb huzur ve sükûna, güven ve emniyete kavuşur, rahata erer. İfade edilen söz veya sözün sahibi de yalanlanmaktan emin olur.

Lügatte, mutlak tasdik anlamına gelen iman, ıstılahta, kısaca, Allah'a ve onun katından getirdiği şeylerde Hz. Peygamber (S)'i tasdik etmektir. Diğer bir deyişle; ıstılahta iman, Allah'a ve Hz. Muhammed (S)'in Allah katından getirdiği kesin olarak bilinen ve zarurât-ı diniye denilen İslâmî esasların, hükümlerin ve haberlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmaktır. Bu imanın icmali, tafsili, hakikati vb. konular Akaid ve Kelâm kitaplarında genişçe ele alınır incelenir.

Allah Teâlâ Kitab-ı Kerim'inde insanı, tarifi yapılan böyle tereddütsüz bir imana çağırılmaktadır.

8- İŞARETLER, AYETLER, DELİLLER

Allah insanı imana davet ederken iki türlü işaret, ayet zikretmiştir. Bunlardan vahiy sözlü, açık, belîğ ayeti, bütün tabiattaki olay ve varlıklar ise tabii, doğal ayeti oluşturur. Ayet denilince akla ilk gelen vahiydir. Vahiy, Allah'ın iradesinin söz, kelimeler şeklindeki ifadesidir. Bu sözlü ayetler bir aracı, peygamber vasıtasıyla insanlığa duyurulmuştur. Sözsüz, tabii ayetler ise hiçbir aracı olmadan her insana doğrudan hitap ederler. Her iki ayet de bütün insanlığa gönderilmiştir. Âlemde bulunan bütün varlıklar Allah'ın varlığına birer alamet, işaret, ayet ve delildir. Bu varlıklar basit, özle görülen eşyadan ibaret değildir, bunlar birtakım işaretlerdir ki onlar vasıtasıyla her şeyi kuşatan Allah insanla konuşur. Böyle bir durumda onlar birtakım şifrelerdir veya şifre ile yazılmış şeylerdir. Âlem bütünüyle büyük bir sembol kitabıdır. O, aslına uygun okunursa, mana kazandırılırsa, Allah'a giden yol açılmış olur. Aslında bütün eşya gerçekten Allah'ın ayetleridir. Kur'an ayetleriyle kâinat ayetleri Allah'a iman etmeyi sağlayan, insanın önünü aydınlatan, insana doğru yönü gösteren işaretlerdir. İşin özeti şudur:

Allah ayet gönderir, insan tasdik veya tezkib suretiyle durumunu ortaya kor, tasdik imandır, tezkib ise küfürdür, inkârdır.

Ayet kavramı yerine Allah'ın hidayeti kavramı da konulabilir. Zira Allah'ın ayetler göndermesiyle hidayeti aynı şeydir. Ayetler, Allah'ın insanı doğru yola sevk etme aracıdır.

İnsan, ayetler karşısında tasdik veya tezkib yolunu seçebildiği gibi, hidayet söz konusu olduğunda da insan, ihtida yolunu seçip Allah'ın hidayetine uyar veya dalâlet yolunu seçip Allah'ın lütfettiği hidayetin dışına çıkar. Hidayeti seçenler cennet yolunda, dalâleti seçenler ise cehennem yolundadırlar.

Allah'ın işaretleriyle, ayetleriyle gösterdiği yol doğru yoldur. Allah'ın yolu doğruluğu ile bütün öteki yollardan ayrılır. Çünkü onların hepsi eğri yollardır.

Allah, Yüce Kitabının En'am Suresi'nin 153. ayetinde;

“İşte Benim doğru yolum budur, ona uyun, başka yollara uymayın ki, sizi O'nun yolundan ayırmasın! Korunmanız için Allah size böyle tavsiye etti.” buyurmaktadır. Ayrıca Kur'an'ın ilk suresi Fatiha'nın 6. ayetinde “bizi doğru yola ilet” ilâhi ifadesi derin manalar taşımaktadır. Sözü edilen işaret ve ayetlerin gönderiliş amacı, insanı doğru yola götürmek, ayağının o yol üzere sabit kalmasını sağlamaktır, insan Kur'an'da ifadesini bulduğu şekilde bir sırat, sebil, yol üzerinde olmalı, kendisinin de güvenilir bir kılavuzu bulunmalıdır. Kur'an'a göre hakiki, gerçek kılavuz Hâdî olan Allah'tır. Bizzat Kur'an'ın kendisiyle Hz. Muhammed (S) de güvenilir hidayet rehberleridir.

İnsanı imana sevk etmesi gereken en büyük alamet kâinattır. Evren, gökler ve içindeki sayısız varlıklarıyla Allah'a iman etmeyi gerektiren en görkemli işaret-tir.

Allah'a iman yolunda insanın en anlamlı kılavuzu bizzat kendisidir. Kur'an'da, Rabbimiz Yüce Allah Kendi Zât-ı Ulûhiyeti'ne delil olarak insanın bizatihi kendi varlığını, yaratılışını vukufu işler, gözler önüne serer. Orada, Allah'ın varlığının belgelerinin, işaret ve alametlerinin insanın kendisinde olduğu beyan edilir. Fussilet Suresi'nin 53. ve Meryem Suresi'nin 67. ayetleri bu konuda çarpıcı örnekleri teşkil ederler.

Toprak, su, hava, rüzgâr, bulut, ateş, gece ve gündüz, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, yollar, ırmaklar, denizler, hayvanlar, yiyecekler, diller ve renkler Allah'ın varlığının, bir tekliğinin, güç ve iradesinin, ilim ve yaratmasının açık ve kesin ayet ve işaretleridir. Sayılamayacak kadar çokluktaki eşya ve olaylar insanın Rabbini bulup tanınması, O'na iman etmesi için adeta haykırmakta, her an bu hususta insana davetiye çıkarmaktadır. Belki insan için hayat ve ölüm en büyük ve etkili ikazı sürekli yapmaktadırlar. Bireysel olarak kendi iç dünyasındaki bir muhasebeden sonra insanın inançla karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır. Yeryüzünde Allah'ın halifesi olan insanın verdiği sözü, büyük misakı hatırlayarak ve fitratının gereğine uyarak iman etmesi tabii bir sonuç olması gerekir. Ancak ikili yapısı gereği insan menfi kutbun, olumsuzlukların etkisinde kalarak kendisine tanınan seçme hürriyetini kötü kullanarak iman etmemekte, inanç dünyasına uzak kalmaktadır.

İnanç konusu insanla Allah arasında insanı doğrudan doğruya ilgilendiren bir sorun olmakla birlikte sonuçları itibariyle bütün toplumu ilgilendirir, iman soyut bir kavram şeklinde hayatla ilgisi olmayan bir sıfat değildir. Aksine inanç insanı her an canlı tutan ve onun sürekli meyve vermesini sağlayan su misalidir, iman, insanın dinamik, verimli, güçlü kalmasını sağlayan, onu yönlendiren motor durumundadır, iman insana sabır ve metanet aşılır, dünya hayatının bir sınav yeri olduğunu hatırlatır. İnsanın büyük hedefler, amaçlar gütmelerini sağlar. Zira imanla insan her an Rabbi Allah ile irtibat halindedir. Onunla devamlı konuşur vaziyettedir, inanç sahibi insan ibadetiyle, Kur'an tilavetiyle, dualarıyla her an Allah ile birliktedir. O, bir yandan Allah'ın vahiy şeklindeki Kur'an ayetlerini okur, diğer yandan Allah'ın âlemdeki, çevresindeki maddi ayetlerini okur. Her iki okumadan inançlı insan büyük bir güven ve emniyet kazanır.

Şüphesiz iman bir kalp ve vicdan işidir. Ancak iman kalpten başlayıp dışarıya yayılan, güzel ameller saçan bir nurdur. O hem insanın içini hem dışını aydınlatır, iman insan için en büyük rütbe, en yüce makamdır, insanın sahip olması gereken

en yüce haslettir. Onun kalplerde, vicdanlarda hapsolması, paslanması doğru değildir, iman ancak hayati bir tehlike anında gizlenebilir. Bunun dışında iman hem kişiyi, hem de kişinin yaşadığı toplumu aydınlatan bir ışık, onlara doğru yolu gösteren şaşmaz kılavuz, onları birbirlerine bağlayan, aralarında dayanışmayı sağlayan en sağlam ilâhi emniyet supabıdır. İnançla insan güçlü olur. İnançla toplumlar ileri atılırlar, yeryüzünde örnek toplum olurlar, inancın sosyal hayata etkileri aşikârdır, inançsız insanlardan oluşan toplumlar meyus ve ümitsiz olurlar.

SONUÇ

Özetle ifade etmek gerekirse, inanç kişinin kendi öz problemi, ancak insan bilmelidir ki, dünyaya geliş sebebi iman denilen en büyük değere sahip olmak, inanmayı kendine sıfat yapmaktır, insan dünyaya mü'min insan olmak için gönderilmiş ve bu dünyadan mü'min insan olarak ayrılması istenmiştir. Buna rıza vardır. Ancak bir kısım insan sahip olduğu özgürlük nimetini olumsuz istikamette kullanarak kâfir, münafık, müşrik, asi, günahkâr vb. birtakım yerilen vasıfların sahibi olmaktadır.

İnsan için imana gelmek çok kolaydır. Yeter ki insan sahip olduğu müsbet özelliklerini bu uğurda kullansın, harekete geçirsin. Mü'min olmak, müslim, mütakî, muhsin, saîd olmak ve Kur'an'da sayılan inanç sahibi insanın güzel hasletleriyle donanmak insanın elindedir. Kötü kader, insanın boynuna geçirilmiş bir tasma değildir, insanın kaderi, iradi ve ihtiyarî fiilleri söz konusu olduğunda insanın kendi elindedir, insan kendisi isteyerek cennetlik veya cehennemlik olmaktadır. Bir zorlama ve icbar sonucu insanı kâfir, müşrik, münafık yapan yoktur. Kendi iyi ve kötü akıbetini sağlayan bizzat insanın kendisidir. Alın yazısı, kader gibi bazı sözlerin arkasına sığınarak kişinin suçlu araması beyhude bir davranıştır, insan kendi arzusuyla, irade ve azmiyle inkâr sahibi olmakta dolayısıyla cennete veya cehenneme giden yolu kendi elleriyle açmaktadır.